
ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.22

© Буркальцева Д.Д., 2013
*Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Київ*

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ: НОВІ ПІДХОДИ ТА КРИТЕРІЇ

На основі запропонованих критеріїв виділено новий підхід класифікації загроз національній економічній безпеці. Пропонуються такі критеріальні ознаки: за секторами економіки; за видами економічної діяльності; за організаційно-правовою формою. Особливо варто виділити комплексну групу загроз національній економічній безпеці.

Ключові слова: ризик, загроза, економічна безпека країни, інституційний сектор економіки, вид економічної діяльності, організаційно-правова форма.

Постановка проблеми. Загрози економічній безпеці країни виникли разом із появою економічних відносин. Тому проблему впливу на економіку країни не можна розглядати винятково як сучасну проблему. Однак лише на сучасному етапі розвитку суспільства з урахуванням глобалізації та взаємопроникнення економічних систем різних країн проблема загроз набула особливої актуальності.

Визначення складових елементів системи економічної безпеки та механізму її функціонування, окреслення оптимальних методів оцінки економічної безпеки країни, обґрунтування напрямків і способів її інституційного забезпечення в сучасних умовах вимагає перегляду класифікації загроз економічній безпеці, які безпосередньо виступають основними причинами та джерелами небезпечного стану існування економічної системи країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначені проблеми розглядалися багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Серед них українські вчені - О. Барановський, І. Бінько, З. Варналій, В. Геєць, Б. Губський, М. Єрмошенко, В. Кириленко, І. Мазур, А. Михайленко, В. Мунтіян, Г. Мурашин, Г. Пастернак-Таранущенко, А. Сухоруков, В. Шлемко та зарубіжні - С. Глазєв, В. Загашвілі, Е. Олейніков, В. Селіванов, В. Сенічагов та багато інших. На основі вивчення праць зазначених науковців можна сформулювати таке визначення: загрози - це негативні явища та фактори, що деструктивно впливають на

економічну систему країни та створюють небезпеку для її розвитку. Загальновідомі розмежування загроз економічній безпеці з виділенням реальних і потенційних, внутрішніх і зовнішніх. Зокрема, під реальними загрозами розуміються короткострокові загрози, що існують тепер, а під потенційними - ті, що можуть проявитися в найближчому майбутньому. Внутрішні загрози розглядаються як наслідок деструктивних протиріч, що виникають усередині економічної системи країни, а зовнішні розглядаються як наслідок деструктивних протиріч, що виникла за межами економічної системи країни та призводять до зміни та руйнування самої економічної системи [1; 2; 7].

Виділення не розв'язаних раніше частин загальної проблеми. З урахуванням того, що загрози економічній безпеці впливають на економічну безпеку, перешкоджаючи нормальному розвитку економічної системи, детальна класифікація загроз економічній безпеці дозволить знизити ризики їх виникнення, а в разі навіть і виникнення тієї або іншої загрози економічній безпеці, реалізація заходів економічної політики дозволить нейтралізувати реальні загрози і досить часто передбачити на майбутнє потенційні загрози економічній безпеці.

Постановка завдання. Метою даної статті є виділення нових підходів і критеріїв класифікації загроз економічній безпеці з метою попередження виникнення негативних наслідків і руйнування економічної системи країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст загрози економічної безпеки визначається багатьма ознаками та факторами, тому нам потрібно розмежувати класифікаційні ознаки загроз економічної безпеки, що дозволить визначити вид даних загроз і чинники, які

впливають на зміну граничного значення результативного показника. Доповнюючи перелічені вище види загроз, загальну класифікацію видів загроз економічної безпеки пропонуємо подати у вигляді таблиці.

Таблиця 1

Класифікація видів загроз економічної безпеки

Класифікаційні ознаки загроз економічної безпеки	Фактори загроз економічної безпеки
За джерелом загрози	<ul style="list-style-type: none"> • Внутрішні • Зовнішні
За сферою розповсюдження	<ul style="list-style-type: none"> • Міжнародні (глобальні, регіональні) • Національні (державні, суспільні, регіональні, приватні, фірми, особистості)
За сферою діяльності людини	<ul style="list-style-type: none"> • Економічні • Політичні • Правові • Соціальні • Екологічні • Інформаційні
По відношенню до людської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Об'єктивні • Суб'єктивні
За можливістю виміру впливу	<ul style="list-style-type: none"> • Вимірювані • Невимірювані
За ймовірністю реалізації	<ul style="list-style-type: none"> • Реальні • Потенційні
За складом	<ul style="list-style-type: none"> • Прості • Складні
За ступенем небезпеки	<ul style="list-style-type: none"> • Першого рівня • Другого рівня • Третього рівня
За часом дії	<ul style="list-style-type: none"> • Постійні • Змінні
За характером впливу	<ul style="list-style-type: none"> • Активні • Пасивні
За величиною можливого збитку	<ul style="list-style-type: none"> • Граничні • Значні • Незначні

* Складено автором

Проте сучасні умови оцінки й аналізу стану економічної безпеки країни, перспективи інституціоналізації системи забезпечення національної економічної безпеки вимагають нових підходів до класифікації загроз економічній безпеці. Нами пропонується такі критеріальні ознаки: за секторами економіки; за видами економічної діяльності; за організаційно-правовою

формою. Окремо варто виділити комплексну групу загроз національній економічній безпеці.

Класифікацію загроз економічній безпеці країни згідно з першим підходом - за секторами економіки - пропонуємо здійснювати відповідно до Класифікації інституційних секторів економіки України (КІСЕУ), яку розроблено на виконання Програми розвитку системи національних рахунків

на період до 2010 року, яку затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 07.04.2003 р. N 475 [4; 6]. Нова нормативно затверджена класифікація інституційних секторів України дає можливість відобразити структуру національної економічної системи, що має велике значення при розробці упорядкованої класифікації загроз економічній безпеці країни. Також необхідно відзначити, що багато авторів, дослідників економічної безпеки країни, стикаються з труднощами визначення та фіксації загроз економічній безпеці, а також розмежування повноважень у сфері контролю, протидії та нейтралізації цих загроз між різними органами державної влади. Вважаємо, що сформована класифікація загроз економічній безпеці при використанні даного підходу дозволить розв'язати цю проблему.

Виходячи з того, що економічна система країни складається з сукупності інституційних одиниць секторів економіки, то загрози економічній безпеці ми також можемо класифікувати по секторах економіки на основі КІСЕ і розглядати їх як загрози економічній безпеці країни, які розповсюджуються на сектори, і загрози, що породжуються певними секторами національної економіки.

Хоча КІСЕУ не наводить конкретного тлумачення сектора економіки, ми спробуємо визначити поняття як значної крупної частини національної економіки, сферу виробничо-економічної діяльності, до якої входять об'єкти, що володіють єдністю виконуваних функцій, видів і призначення продукції, яка випускається, технологічних процесів, що використовуються. Наявність трьох різних ознак (цільова функція, вид продукції, технологія) не дозволяє однозначно виділяти сектор та його структурні одиниці, а тому склад об'єктів і видів діяльності, що входять у певний сектор, достатньо умовний і може змінюватися. Вважаємо, що сектор економіки слід розглядати як один з елементів економічної системи. Окремі сектори економіки формують інституційні одиниці економіки і є невід'ємною частиною економічної системи, при цьому підпадаючи під дію єдиних норм, правил і принципів економічних відносин.

Класифікація загроз економічній безпеці країни, заснована на Класифікації інституційних секторів економіки України, має як теоретичне, так і практичне значення. У КІСЕУ представлені практичні підходи розмежування інституційних одиниць секторів економіки.

КІСЕУ призначена для класифікації та кодування інституційних одиниць відповідно до їх належності відповідному сектору економіки, що може використовуватися і для кодування

класифікації загроз економічній безпеці по секторах (підсекторах) економіки. При розмежуванні видів загроз економічній безпеці на базі КІСЕУ можливе використання необхідних статистичних даних, зібраних та узагальнених статистичними службами, для розрахунку граничних значень загроз економічній безпеці та розробки механізму їх протидії та нейтралізації.

З урахуванням того, що запропонована класифікація загроз економічній безпеці, заснована на КІСЕУ, дасть можливість отримувати необхідні статистичні дані секторів економіки, представлені в класифікації сектори економіки, знаходитимуться під пильною увагою статистичних служб і відповідних органів державної влади. Статистична інформація про економічні показники розвитку секторів економіки відкрита і доступна, вона публікується Державним комітетом статистики України, а також профільними міністерствами та відомствами. Це означає, що отримані дані економічних параметрів можна використовувати у процесі оцінки економічної безпеки країни. Після розрахунку необхідних економічних показників і підведення підсумків органи державної влади можуть розробляти та реалізовувати заходи з протидії та нейтралізації загроз економічній безпеці на законодавчому рівні або шляхом ухвалення управлінських рішень.

Протягом 1997 - 2000 років в Україні з використанням європейської класифікації створено національну статистичну класифікацію видів економічної діяльності, продукції, товарів. Сьогодні, згідно з Наказом Держспоживстандарту України від 1.10.2010 N 457 [3], запроваджено Класифікацію видів економічної діяльності на основі NACE (Rev. 2), упроваджені Регламентом (ЄС) Європейського парламенту та ради від 20 грудня 2006 року N 1893/2006.

Класифікація видів економічної діяльності (далі - КВЕД) установлює основи для підготовки та поширення статистичної інформації за видами економічної діяльності. Основний принцип КВЕД полягає в об'єднанні підприємств, що виробляють подібні товари чи послуги або використовують подібні процеси для створення товарів чи послуг (тобто сировину, виробничий процес, методи або технології), у групи. Основне призначення КВЕД - визначати та кодувати основні та другорядні види економічної діяльності юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців. Крім того, КВЕД призначений забезпечувати статистичний облік підприємств і організацій за видами економічної діяльності; проведення державних статистичних спостережень економічної діяльності й аналізу статистичної інформації на макrorівні (складання

показників національних рахунків - рахунків виробництва й утворення доходу, таблиці "витрати-випуск"); зіставлення національної статистичної інформації з міжнародною через застосування єдиної статистичної термінології, статистичних одиниць і принципів визначення та зміну видів економічної діяльності підприємств і організацій. Найбільш узагальнені угруповання видів економічної діяльності на рівні секцій КВЕД дають змогу виділити основні галузі економіки.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що КВЕД є доброю теоретичною основою для класифікації загроз економічній безпеці, оскільки економічні показники за видами економічної діяльності впливають на загальні показники інституційних одиниць економіки, і, отже, чинять вплив на сектори економіки. Використання представленого підходу дозволить досліджувати загрози економічній безпеці по групах КВЕД.

Запропонована класифікація загроз економічній безпеці, як і КВЕД, може містити підвиди загроз економічній безпеці згідно з підвидами видів економічної діяльності. Вважаємо, що такий підхід до деталізації класифікації загроз економічній безпеці сприятиме більш зваженому дослідженню й аналізу розвитку тих або інших загроз економічній безпеці, а також дозволить зафіксувати певні параметри граничних значень показників економічної безпеки.

Отже, дослідження кожного виду економічної діяльності дозволяє виявити негативні тенденції його дії на економічну систему і, як наслідок, дозволяє зробити відповідні заходи протидії. При утворенні негативного дисбалансу між видами економічної діяльності його можна відрегулювати шляхом як прямих, так і непрямих методів економічної політики.

В умовах розвитку сучасної економічної системи виникла необхідність визначення організаційно-правових форм з метою їх диференційованого регулювання. З урахуванням цього економічна безпека повинна охоплювати і пронизувати собою всі види організаційно-правових форм.

Класифікувати загрози економічній безпеці за організаційно-правовими формами пропонується здійснювати на основі Класифікації організаційно-правових форм господарювання (далі КОПФ) [5], затверджену Наказом Державного комітету України з питань технічного обслуговування та державної політики № 97 від 28.05.2004 р.

Відповідно до даного нормативного акта організаційно-правову форму господарювання визначено як форму здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності

по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо. Окремим розділом даного документа визначено та закодовано основні організаційно-правові форми господарювання в Україні.

Класифікація загроз економічній безпеці на основі визначення основних організаційно-правових форм дозволить по-новому структурувати загрози економічній безпеці. Згідно зі сказаним вище, пропонується класифікувати загрози економічній безпеці на основі організаційно-правових форм господарювання так:

1. Загрози у сфері діяльності підприємств: фермерських господарств; приватних підприємств; колективних підприємств; державних підприємств; казенних підприємств; комунальних підприємств; дочірніх підприємств; іноземних підприємств; підприємств об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки); підприємств споживчої кооперації; орендних підприємств; індивідуальних підприємств; сімейних підприємств; спільних підприємств.

2. Загрози у сфері діяльності господарських товариств: акціонерних товариств; товариств з обмеженою відповідальністю; товариств з додатковою відповідальністю; повних товариств; командитних товариств.

3. Загрози у сфері діяльності кооперативів: виробничих кооперативів; обслуговуючих кооперативів; споживчих кооперативів; сільськогосподарських виробничих кооперативів; сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; кооперативних банків.

4. Загрози у сфері діяльності організацій (установ, закладів): органів державної влади; органів місцевого самоврядування; державних організацій (установ, закладів); комунальних організацій (установ, закладів); приватних організацій (установ, закладів); організацій об'єднання громадян (релігійні організації, профспілки, споживчої кооперації тощо).

5. Загрози у сфері діяльності об'єднань підприємств (юридичних осіб): асоціацій; корпорацій; консорціумів; концернів; холдингових компаній;

6. Загрози у сфері діяльності відокремлених підрозділів без статусу юридичної особи (філій та представництв).

7. Загрози у сфері діяльності об'єднань громадян, профспілок, благодійних організацій: політичних партій; громадських організацій; спілок об'єднань громадян; релігійних організацій; профспілок; благодійних організацій; організацій роботодавців.

8. Загрози у сфері діяльності суб'єктів з іншими організаційно-правовими формами: товарних бірж;

фондових бірж; кредитних спілок; споживчих товариств; недержавних пенсійних фондів.

У минулому в науковій літературі загрози економічній безпеці розглядалися тільки в рамках держави або підприємства без урахування організаційно-правових форм. Вважаємо, що в результаті запропонованого підходу класифікації загроз економічній безпеці за організаційно-правовими формами дозволить виділити нові підвиди загроз економічній безпеці (наприклад, загрози у сфері діяльності корпоративних підприємств, зокрема у сфері діяльності акціонерних товариств). Тому наведену класифікацію загроз економічній безпеці пропонуємо використовувати з метою забезпечення економічної безпеки організацій і підприємств, що функціонують у рамках існуючих організаційно-правових форм господарювання.

Вважаємо, що запропоновані в роботі класифікації загроз економічній безпеці можуть охопити більшість або всі сучасні загрози економічній безпеці. Проте, маємо визнати, що контроль і моніторинг усіх видів загроз економічній безпеці, що виділяються, неможливий у повному обсязі. З урахуванням цього зусилля державних органів у сфері забезпечення економічної безпеки на тому або іншому етапі розвитку економічної системи повинні бути зосереджені на найбільш актуальних загрозах економічній безпеці, ступінь ризику виникнення яких оцінюється як високий.

Виходячи з цього, всі види загроз економічній безпеці можна об'єднати в "комплексну групу", виходячи винятково із їх актуальності та високого ступеня ризику виникнення. Об'єднання загроз економічній безпеці в комплексну групу необхідне з метою вивчення й оцінки граничних значень показників економічної безпеки, ступеня ризику виникнення з метою розробки оперативного механізму з їх нейтралізації або усунення наслідків їх настання. Дана група загроз економічній безпеці містить як загрози, що відбулися, так і загрози, ризик виникнення яких високий.

Висновки. Наведені критерії та підходи класифікації загроз економічній безпеці можуть бути використані для подальших досліджень у сфері інституціоналізації системи забезпечення національної економічної безпеки, зокрема, з метою визначення чинників, що породжують загрози економічній безпеці для певного сектора економіки або впливають з нього. Значення представлених класифікаційних підходів полягає в тому, що за їх допомогою можна визначити:

- ступінь впливу або дії окремого виду економічної діяльності на економічну систему держави;

- рівень взаємозалежності окремих видів економічної діяльності один від одного та ступеня їх впливу на економічну систему держави;

- якісні характеристики, які набуває економічна система під впливом розвитку окремих видів економічної діяльності;

- ступінь небезпеки функціонування економічної системи під впливом деструктивної економічної діяльності;

- частку окремих видів економічної діяльності та її внесок у розвиток економічної системи держави;

- граничні значення показників розвитку певних видів економічної діяльності.

Наведені підходи до класифікації загроз національної економічної безпеки входять до комплексної групи загроз і охоплюють відносини у різних сферах економічної діяльності людини. Загрози економічній безпеці можуть одночасно дублюватися в інших класифікаційних групах, наприклад, у класифікаційних групах загроз економічній безпеці на основі КІСЕУ, КОПФ, КВЕД. У цілому, загрози, що входять до комплексної групи, схильні до постійної зміни як у часі, так і залежно від зміни економічної системи та під впливом політичних, культурних, соціальних, демографічних, інформаційних чинників. Унаслідок цього комплексна група загроз економічній безпеці з часом доповнюватиметься новими актуальними на тому чи іншому етапі розвитку економічної системи загрозами економічній безпеці країни.

Список літератури

1. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. - К. : Знання України, 2011. - С. 9-32.
2. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: Монографія. - К.: 2001. - 122 с. - С. 18.
3. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 N 457 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://fem.sumdu.edu.ua/images/stories/documentation/science/scientific-council/kved-2012.pdf>
4. Класифікація інституційних секторів економіки України [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. - Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/nr/nr_02.pdf;
5. Класифікація організаційно-правових форм господарювання [Офіційне видання] / Держспоживстандарт України. - К., 2004 р.
6. Про затвердження Програми розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.04.2003 р. N 475
7. Экономическая и национальная безопасность: Учебник / Под ред. Е.А.Олейникова. - М.: Издательство "Экзамен", 2005. - 768 с. С. 14.

Аннотация

Диана Буркальцева

**КЛАССИФИКАЦИЯ УГРОЗ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ: НОВЫЕ ПОДХОДЫ И КРИТЕРИИ**

На основе предложенных критериев выделено новый подход классификации угроз национальной экономической безопасности. Предлагаются такие критериальные признаки: за секторами экономики; за видами экономической деятельности; за организационно-правовой формой. Отдельно нужно выделять комплексную группу угроз национальной экономической безопасности.

Ключевые слова: *риск, угроза, экономическая безопасность страны, институциональный сектор экономики, вид экономической деятельности, организационно-правовая форма.*

Summary

Diana Burkalceva

**CLASSIFICATION OF THE THREATS TO NATIONAL ECONOMIC SECURITY:
THE NEW APPROACH AND CRITERIAL ATTRIBUTES**

The new approach of classification of the threats to national economic security was proposed in the article. Such criterial attributes as sectors of the economy, economic activities, legal form were offered in the research. Separately the complex group of threats to national economic security was singled out.

Keywords: *risk, threat, economic security of the country, institutional sector of the economy, economic activity, legal form.*